

نام: ستاره

نام خانوادگی: ترابی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

رشته و گرایش: زبان و ادبیات فارسی

ادبیات کودک و نوجوان

استاد راهنما: دکتر مرتضی خسرونژاد

تاریخ دفاع: 1392/7/2

بررسی شگردهای هیچانه‌ها در ادبیات کودک ایران

هیچانه‌ها گونه‌ای از ادبیات کودک به‌شمار می‌روند که در گذر زمان نه ارزش خود را از دست داده‌اند و نه به فراموشی سپرده شده‌اند و همواره لذت‌بخش و شادی‌آفرین بوده‌اند. به‌راستی اسباب ماندگاری آنها در چیست که اینگونه جاودانه شده‌اند و هرگز کهنگی‌ای در آنها حس نمی‌شود و با همه‌ی نسل‌ها و سنین مختلف ارتباط برقرار می‌کنند؟ پژوهش پیش‌رو به معرفی هیچانه‌های فارسی و بررسی ویژگی‌ها و شگردهای این گونه‌ی ادبی که موجب پایداری، جذابیت و فراگیری آنها در میان کودکان شده‌است، می‌پردازد.

این پژوهش، پژوهشی کیفی است و در آن از روش تحلیل محتوای قیاسی - استقرایی میرینگ (2000) استفاده شده‌است. برای این کار در شاخه‌ی شعر، نمونه‌های معاصر از کتاب هیچ هیچ هیچانه (1389) و نمونه‌های عامیانه از میان ترانه‌های بچه‌ها در کتاب فرهنگ عامیانه‌ی مردم ایران (1346) انتخاب شده‌است و در شاخه‌ی داستان نیز آن دسته از افسانه‌های عامیانه‌ی طبقه‌بندی شده از سوی خسرونژاد (1389) که در بررسی نگارنده با ویژگی‌های هیچانی همخوانی داشته‌اند، به‌کار گرفته شده‌است.

بررسی‌ها نشان داد که هیچانه‌های فارسی بیشتر در بند فرم و ساختار زبانی هستند. همچنین هیچانه‌ها چه داستان و چه شعر، بنیادی‌ترین و ابتدایی‌ترین ویژگی‌های شعر کودک را - که در سازه‌های زبان و موسیقی نهفته است - به همراه دارند. چراکه بهترین شیوه‌ی ارتباط زبانی با مخاطب خردسال، بهره‌گیری از موسیقی است. ویژگی برجسته‌ی داستان‌های هیچانی نیز همین نزدیکی و آمیختگی آنها با زبان شعری است. می‌توان گفت هیچانه‌ها الفبای شعر کودک هستند زیرا تمامی ویژگی‌هایی که سبب‌گیری شعر برای کودکان می‌شود، ابتدا در هیچانه‌ها وجود دارد. بدین ترتیب هیچانه سبکی ویژه در ادبیات کودک است که ریشه در ادب شفاهی و ترانه‌ها و متل‌های عامه دارد. این نوع ادبی با بهره‌گیری از امکانات موسیقایی و سازه‌های زبانی همچون توازن‌های آوایی و واژگانی، به قصد سرگرمی و لذت‌آفرینی به‌وجود می‌آید و جوهره‌ی آن را تناقض، معناگریزی و عادت‌شکنی تشکیل می‌دهد. آنچه در هیچانه‌ها نقشی برجسته دارد، مجموعه ویژگی‌هایی است که نوسان میان تمرکزگرایی و تمرکززدایی را ایجاد می‌کنند. فضای هیچانه‌ها بیشتر بر بازی‌گونه‌ی و لذت‌بخشی استوار است؛ بنابراین جلوه‌گاهی برای پرورش ذهن و خلاقیت کودک و زبان‌آموزی هستند؛ به همین دلیل برای کودکان خردسال مناسب‌اند.

در نگاهی کلی به شعرها و داستان‌های مورد بررسی می‌توان آنها را از نظر کیفیت هیچانگی، درجه‌بندی و به دسته‌های زبان‌هیچانی، معناهیچانی و هیچانه‌ی محض تقسیم نمود.

واژگان کلیدی: هیچانه، هیچ هیچ هیچانه، ادب شفاهی، زبان، لذت، تمرکززدایی.